

УДК 811.161.2'255.4

ПОЕТИЗМИ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЛУКАША**Федунович-Швед О. Т.**

У статті проаналізовано поетичну лексику, яку реалізував у своїй перекладацькій творчості М. Лукаш; виявлено, що перекладач найчастіше засобами поетичного мовлення обирає церковнослов'янізми, народнопоетичну лексику та індивідуально-авторські неологізми. Особливу увагу звернено на зв'язки з мовотворчістю письменників-неокласиків.

Ключові слова: Микола Лукаш, художній переклад, поетична лексика (поетизм), індивідуально-авторський неологізм, церковнослов'янizm, народнопоетична лексика, поети-неокласики.

В статье проанализирована поэтическая лексика, которую реализовал в своей переводческой практике М. Лукаш; обнаружено, что переводчик зачастую средствами поэтической речи выбирает церковнославянизмы, народнопоэтическую лексику и индивидуально-авторские неологизмы. Особое внимание обращено на связи с языкотворчеством писателей-неоклассиков.

Ключевые слова: Микола Лукаш, художественный перевод, поэтическая лексика (поэтизм), индивидуально-авторский неологизм, церковнославянизм, народно-поэтическая лексика, поэты-неоклассики.

The article deals with the analysis of poetical lexis which was realized by Mukola Lukash within his translational practice; it is dwelled that the translator uses church-slavonic words, nationalisms and individual-poetic neologisms more often than usual in his works. The specific attention is paid to the links in lingua formation in the field of work of the neoclassic representatives.

Key words: Mykola Lukash, translation, poetical lexis (poetizms), author's neologism, church-slavonic words, nationalisms, neoclassic writers.

*Мова є одніть. Але пам'ятай, о поете: як в домі,
В одності мови чіткий поділ на поверхи є.
Поверхи, отже, назвімо: є мова, щоденних взаємин,
Мова науки і є вповні відмінна від них
Мова поезії. Маєш її притаманність плекати...
М. Зеров*

Поезія – це та сфера комунікації, де мовленнєва творчість є джерелом новаторства і здійснення естетичної функції, саме поетична лексика надає цікавий і надзвичайно великий за обсягом матеріал для лінгвістичних студій.

Висновки і спостереження, що містяться у розвідках багатьох авторитетних учених, зокрема, О. О. Потебні, В. В. Виноградова, Л. А. Булаховського, І. К. Білодіда, В. М. Русанівського, а також у новітніх дослідженнях сучасних філологів (Л. В. Коломісць, Л. І. Мацько, В. Р. Савчин), підтверджують тезу про те, що поетичне слово – це не тільки образ, інструмент літературної творчості, один із важливих параметрів професійної майстерності і таланту митця, це також відображення внутрішнього світу поета.

Так, Л. Булаховський звернув особливу увагу на те, що “слова, які стосуються урочистого, героїчного, зворушливого, любовного і супроводжуються відповідним забарвленням чуття, дають більше підстав до того, щоб їх віднести до поетичних, бо вони переважно правлять за той словесний матеріал, з якого створюються жанри, що визнаються як поетичні” [1, с. 104].

Розглядаючи поетичні слова (*багрянь, блакить, винозорий, відлуння, вітровіння, легіт, лелія, тепловій, тепловійний, яса*) як своєрідну групу в складі книжної лексики, І. Білодід зазначав, що “у функції поетичної лексики часто виступають старослов'янізми, а також значна кількість слів, засвоєних із народної творчості” [11, с. 157].

Досліджуючи лексико-семантичні групи слів, Л. Мацько наголошує на тому, що поетизмами* прийнято вважати слова, які мають “образне високе звучання та є джерелом поетизації мови в усі часи” [5, с. 447].

В Енциклопедії “Українська мова” (2007) поетичну лексику визначено як “слова з додатковим стилістичним забарвленням, експресивно-емоційним змістом, які передають почуття ліризму, урочистості, захоплення прекрасним” [12, с. 521]. Автор словникової статті до поетизмів зараховує “лексеми на означення природних стихій (*вітер, сонце, небо, зоря, місяць, хмара*); назви з рослинного і тваринного світу (*явір, тополя, калина, рута-м'ята, барвінок, сокіл, зозуля*), кольороназви; до поетичної лексики потрапляють етнографізми, старослов'янізми, діалектні слова, які сприймаються як незвичні поетичні номінації; це традиційні епітети, порівняння, метафори; слова, що вирізняються характерною граматичною формою (відприкметникові та віддієслівні іменники), короткі форми прикметників, а також новотвори. У СУМ такі лексеми маркують як *поетичне* і *народно-поетичне* (курсив наш – О. Ф.-Ш.) [12, с. 521]. Особливу увагу звернуто на те, що “сучасна поетична лексика розширюється за рахунок новотворів фольклорного типу” [12, с. 521].

Нас зацікавила поетична лексика, представлена у перекладацькій творчості Миколи Лукаша, оскільки ця група лексики ґрунтовно не досліджувалася.

У працях сучасних теоретиків українського перекладу дедалі більше наголошується на тому, що “адекватна оцінка художньої вартості перекладу можлива лише за умови звернення до мовної особистості творця перекладу, конкретного носія національно-мовного матеріалу, в якому, власне, і відтворюється перекладений твір. При цьому не тільки розкривається національна основа лексико-граматичного фонду перекладача, а й виявляється відповідність сприйняття іншомовного тексту перекладачем, висвітлюється, який внесок у структуру художнього образу першотвору вносить мовна особистість перекладача” [2, с. 27–28].

Визначаючи функції перекладу, В. Радчук доходить висновку, що “переклад – це школа художньої майстерності (у якій виросло чимало класиків поезії, прози, драматургії); ефективна вправа повнішого опанування ресурсів рідної мови; лабораторія для випрацювання власного стилю, формування мовної особистості” [6, с. 151].

Так вважав ще М. Рильський – видатний перекладач і теоретик українського перекладу. У праці “Мистецтво перекладу” він писав, що у перекладі завжди виявляється індивідуальність автора-перекладача: неможливо, “щоб автор поетичного перекладу цілком забув про себе, цілком підкорився індивідуальності іншого поета” [7, с. 26]. Такі думки М. Рильського поділяє і Т. Гаврилів: “Поетичний переклад передусім має вимірюватися мовою, якою перекладено вірш” [3, с. 106]. Дослідник схиляється до думки, що у справі перекладання поезії “може йтися лише про конгеніальний переклад, про співтворчість. Жоден літературний жанр так сильно не залежить від співтворчості, як лірика” [3, с. 23–24].

Такими “конгеніальними перекладами” є поетичні переклади Миколи Лукаша.

Джерельною базою дослідження слугувала збірка “Від Боккаччо до Аполлінера”*** (1990), яка містить поезії різних авторів.

Вибраний та проаналізований фактичний матеріал показав, що поетизмами у поетичних перекладах М. Лукаша найчастіше виступають церковнослов'янізми, народнопоетична лексика та індивідуально-авторські неологізми. Художня функція

* У сучасному мовознавстві фіксуємо використання термінів поетична лексика та поетизм.

** До збірки ввійшли переклади з німецької (“Пісня про нібелунгів”, фрагменти “Фауста” Й.-В. Гете, поезії Й.-Ф. Шіллера, Г. Гайне, Р.-М. Рільке, Г. Тракля), французької (поезії В. Гюґо, П. Верлена, А. Рембо, Ж. Лафорта, С.-П. Ру, П. Валері, М. Жакоба, О. Мілоша, Г. Аполлінера), англійської (монолог Улісса з драми “Троїл і Крессіда”, поезії Р. Бернса, вірші з роману “Аліса в країні див” Л. Керрола), з іспанської (поезії з роману “Дон Кіхот” М. Сервантеса, сонети з комедії “Собака на сні” Лопе де Вега, твори П. Кальдерона, Ф.-Г. Лорки), італійської (канцони з “Декамерона” Дж. Боккаччо, “Пісня бедуїна” Дж. Унгаретті), з угорської (три хори з драматичної поеми “Трагедія людини” І. Мадача, поезія Е. Аді, А. Йожефа), польської (поезія А. Міцкевича, Ю. Тувіма), чеської (поезії П. Безруча, К. Гавлічека-Боровського, І. Волькера), болгарської (поезія Х. Смирненського), єврейської (поезія Д. Гофштейна), з японської класичної поезії.

таких слів полягає в тому, що вони посилюють патетику вірша, його піднесений, урочистий пафос або ж, навпаки, пом'якшують та інтимізують його ліричний настрій.

У теорії перекладу вже аксіоматичною стала думка про те, що суть перекладу полягає у варіативному перевисловленні, перекодуванні тексту, породженого однією мовою, в текст іншою мовою. Таке завдання здійснює перекладач.

Комплексність підходу М. Лукаша до осмислення й реалізації мовних засобів підкреслює Л. Череватенко. У праці "Так починався М. Лукаш" він зазначає, що з-поміж творів, які обирав М. Лукаш, він надавав перевагу насамперед таким, що мали зв'язок із народнописенною стихією. За спостереженнями Л. Череватенка, особливою рисою Лукашевих перекладів є добір мовних ресурсів. "Це не тільки використання книжної лексики, призабутих архаїзмів, вульгаризмів, і регіональних раритетів, серед яких легко вирізнити суто кролевецькі звороти, слівця, наголоси, а й індивідуально-авторське словотворення перекладача (*сріблогінний, огнеструмний, темноликий, цвітнотканий, многострадний* та ін.)" [13, с. 152–153].

У "Словнику української мови" посилання на переклади М. Лукаша в ілюстративній частині словникових статей, за нашими спостереженнями, представлені тільки в перших трьох томах. Серед них лексеми, що маркують, як *поет*[ичні]:

безум – *поет.* те саме, що безумство (СУМ, I, с. 151; Гете, Фауст, перекл. М. Лукаша: [Мефістофель:] *Його думки на безум хворі, Ширяють десь в непевній далині*; ще – М. Рильський: *Та землю не скорив одеську, Життям торгуючи людським, Ні туполобий Антонеску, Ні фіурер в безумі гидкім*);

винозорий, *поет.* – далекозорий, з гострим зором (СУМ, т. I, с. 442; Гете, Фауст, перекл. М. Лукаша: [Баштовий Лінкей:] *Я удався винозорим, Мов у лісі темнім рись, Та серпанком півпрозорим Очі раптом понялись*; ще – О. Ільченко: *Роксолана знизу дивилась на обличчя Михайликове..., на винозорі соколині очі*);

завесніти, *поет.* – почати весніти (СУМ, т. III, с. 44; Гете, Фауст, перекл. М. Лукаша: [Фауст:] *Поглянь, в березах завесніло*; ще – Ю. Збанацький: *Вже зовсім завесніло, вже жайворонки виспівували в полі, земля протряхла*).

Однак комплексний аналіз мовного матеріалу дозволяє стверджувати, що у перекладах М. Лукаша зреалізовано значно більшу кількість поетизмів.

Так, у поетичних перекладах М. Лукаша фіксуємо церковнослов'янізми, поетична стилістика яких підтверджується уживанням таких слів у поетичних творах Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Рильського, Л. Первомайського, О. Олеся, Л. Забашти, напр.: **древо**, *заст., поет.:* Т. Шевченко: *Над водою посаджене Древо зеленіє*; у Л. Забашти: *І ти [народ] навчивсь ходити так же прямо По тій землі, де Каменяр ходив, Де він розбитими паралічем руками Прекрасне древо правди посадив* (СУМ, т. II, с. 410); порівн. у М. Лукаша: [Мефістофель:] *Теорія завжди, мій друже, сіра, А древо жині – золоте* (Фауст, с. 75); **крин**, *заст.* – лілея (Т. Шевченко: *Рожевим кринном процвіти [земле]!*; ще – Леся Українка: [Тірца:] *І зацвіте Сіон весняним кринном, і знов поллеться молоком і медом земля обітована* (СУМ, т. IV, с. 347); порівн. у М. Лукаша: *Вовчки що вирости на скорбнім хреснім дереві І зав'ядаючий у Ватікані крин Настоюють вино що я тобі точу Вино як чиста кров того хто ірозуміє Божественність рослинної свободи Про неї ти не чув* (Лукаш 1990, с. 348); **вертоград**, *книжн., заст.* – сад: (Т. Шевченко: *А в саді, своїм веселім вертограді, Вірсавія купалася, Мов у раї Єва*). У перекладах М. Лукаша фіксуємо образне вживання лексеми **вертоград**, порівн.: *Хто тобі крізь зорепад У священний вертоград Проложив стежину?* (Лукаш 1990, с. 125); *Другине, що маєш зеленим квіттям, Граєш у місячних вертоградах – О! Що там жаріє за тисовиною! Золоті уста торкаються губ моїх, І вони бринять, наче зорі* (Лукаш 1990, с. 376).

В образах, що постають із поетичних перекладів М. Лукаша, бачимо стилістичний розвиток образотворчості поетів-попередників, порівн.: у поезії Василя Бобинського – **голубка грудей** (у циклі "Ніч кохання" (*Вінок сонетів*): *Моя рука голубить м'яко, ніжно Твоїх грудей голубку білосніжну. ... І з уст твоїх я п'ю солодкий мід* (В. Б., с. 76) – а в М. Лукаша – **горлиця перс** (у перекладі поезії Г. Аполлінера "Кобилиці загорож"): *Як марю про очі твої то марю про чисті джерела Як думаю про твої уста мені являються троянди Як згадаю про твої груди на мене сходить дух-утішитель О двоїста горлиця твоїх перс І розв'язує мій язик поета Щоб знов сказати тобі Люблю* (Лукаш 1990, с. 367);

у Миколи Зерова – **лоно хвиль**; **непочате лоно** (в збірці “Камена”): *А там Евбея спить на лоні хвиль безмовних / Ета, де Геракл, конаючи, воздвиг Останнє огнище і перший свій жертovníк* (Зеров, с. 7); *Ми сіємо пащню на непочате лоно; Часами служимо владиці Аполлону, / тліє ладан наш на вбогім олтарі* (Зеров, с. 25), а в М. Лукаша – **лоно розуму**, **лоно часу**, **лоно розкошлюбних насолод**: *Та ну ж бо, пане Дон Кіхоте, пожалійте себе, поверніться в лоно розуму, адже благі небеса не поскупились вам на те добро, тож користайте ним так як слід, оберніть ваші небуденні здібності на читання інших книг, спасенних для умислу вашого і хвальних для вашої честі* (Д. К., с. 316); *Ще десь у лоні часу скрите Його непевне майбуття, Та, нені ласкою зірїте, Воно щасливе, любий світе!* (Лукаш 1990, с. 141); [Фауст:] *Прокляття золоту, мамоні, Що завдає нам тьму турбот Або колише нас на лоні Розкошлюбних насолод!* (Фауст, с. 64);

у М. Рильського – **хмари-острови** (у вірші “На білих островах”): **Блакитний океан небесний незмірянний Розкинувся високо над землею, / хмари-острови пливають в тім океані** (Рил., с. 109), а в М. Лукаша – **хвиля-кряля**, **хвиля-хмара**, **хвиля-шум**: *На узмор’ї хвилі-крялі танцюють дует балконів. Місяць ронить долу айр, здобувається на тони* (Лукаш 1990, с. 439); *Морем небес устали хвилі-хмари, місяць-корабель звільна лісом зір їде, плине далі й далі* (Лукаш 1990, с. 55); *Як хвилі-шуми на морі чи на серці – про тебе думи: чи улучу хвилину, чи залучу перлину?* (Лукаш 1990, с. 50).

Лексикон перекладів М. Лукаша багато в чому споріднений із поетичним лексиконом неокласиків^{***}. Риси спорідненості виявляються в уживанні різного типу поетизмів – фонетичних (*етер*), семантичних (*гроно* в значенні “гурт, громада людей”), лексичних (*виногроно, зело, легіт*) (див. табл. 1).

Таблиця 1

Приклади вживання поетизмів у поезії неокласиків та в перекладах М. Лукаша

ПОЕТИЗМИ		
Контексти з поезій неокласиків	Контексти з перекладів М. Лукаша	Слово, його стилістичне маркування та автори ілюстративних контекстів у “Словнику української мови”
1	2	3
<i>Нас Океан дожидає. / плесом омиті широким, Нас острови манять щасливї, Де й непоораний лан буяє Церериним даром / не підчищена галузка – виногронами</i> (Зеров, “Камена”, с. 39); <i>Він вислухав молитви, коли хто виногрона приносив Або вінок польовий йому на кучері клав</i> (Зеров, “Камена”, с. 47)	[Фауст:] <i>Я шлю прокльон любові щирїй, Смачному соку виногрон, Я шлю прокльон надїї, вірі, Й терпінню надто шлю прокльон!</i> (Фауст, с. 64);	виногроно , поет. – гроно, кетяг винограду (Зеров: <i>Прохожий спиниться послухати, як я Тут награв в ті дні, як стигнуть виногрона</i> ; Рильський: <i>У прозорі виногрона Сонце меду налило</i>) (СУМ, т. I, с. 442)

^{***} Торкаючись питання розвитку української літературної мови, В. Русанівський важливу роль відводить творчості неокласиків: М. Рильського, М. Драй-Хмари, М. Зерова, П. Филиповича, Ю. Клена. На думку дослідника, вони не тільки описували чари коханої, скільки здивованими очима вдивлялися в навколишній світ і знаходили в ньому багато прекрасного; поети цього напрямку не робили експериментів з мовою, не рубали слова, а вдавалися до випробування у літературі класичних форм і вписували українську поезію у світову літературу; милувалися в перекладах, продовжуючи традиції Лесі Українки [8, с. 310].

Продовження табл. 1

1	2	3
<p><i>Братерство давніх днів! Розкішне, любе гроно! Озвися ти хоч раз до виг- нанця Назона, Старого, кволого, забутого всіма В краю, де цілий рік него- да та зима Та моря туж- ний рев, та варвари дов- кола... (Зеров, "Камена", с. 30); О гроно п'ятірне нездо- ланих співців, крізь бурю й сніг гримить твої пере- можний спів, що розбиває лід одчаю і зневіри (Укр. слово, с. 506; поезія М. Драй-Хмари "Лебеді"); В казковий край, під паль- ми і агави, Де стигнуть темні грона островів, Тебе помчала далеччю морів Жадоба золота, пригод і слави (Клен, Каравели, с. 27)</i></p>	<p><i>Хай же і ця душа З гроном ясним руша В радісний літ, В сфери священні, у горній світ! (Лукаш 1990, с. 114); Тільки орел той, може, востаннє З лебедем- братом заводить спів... Скоро настане хвиля розстання, По- рідша гроно товари- шів (Лукаш 1990, с. 189); Числівен злотне гро- но, Закон небес храним! Знаходить в нас схо- рону Бог з тілом медяним (Лукаш 1990, с. 287)</i></p>	<p>гроно – скупчення плодів або квітів на одній гілці; китиця (грона винограду (Досвіт- ній), грона бузку (Янов- ський); * Образно: Рильський / кличе синява жадана, / хоче гроно птиць ясне Догнати тіль аероплана; * У порівн.: Леся Українка: А кучері були, мов грона рясні (СУМ, т. II, с. 176)</p>
<p><i>Тільки спочили, як Сон лехкокрилий з етеру ясного Вохким повітрям летить і тумани нічні розгортає (Зеров, "Антологія", с. 22); Човни рибальські не знай- шли ще й досі В етері голубім, де не літає птах (Клен Вибране, с. 410)</i></p>	<p><i>Вір, Лауро, в правду незрадливу: Млосні твої зори кличуть не- буття, Їх проміння г'є ефір життя, Як в лам- паді вогник г'є оливу... (Лукаш 1990, с. 119) – [форма ефір видається наслідком редактор- ського втручання]</i></p>	<p>етер, поет. – те саме, що ефір (Зеров: Тільки спочили, як Сон легкокрилий з етеру ясного Вохким повітрям летить і тумани нічні розгортає; Тичина: Пливе етер, струмує вітер, джерела б'ють нових поем) (СУМ, II, с. 490)</p>
<p><i>Як шанував, як любив я прославлених Римом поетів! В кожнім улюб- ленці муз бога я серцем вчував. Слухав я Макра старого читання – пое- му про "Птахів" Та про отрутних гадюк, та про цілюще зело (Зеров, "Камена", с. 55);</i></p>	<p><i>Пурхнула куріпка над сонним зелом, До- світню росицю струс- нула крилом; Хороша та жвава пташина дрібна, Хупава, як пава, ясна, як весна (Лукаш 1990, с. 157); Як серце тьохкало назустріч його мові Коли між п'яних зел я свій танок вела (Лукаш 1990, с. 335)</i></p>	<p>зело, заст., поет. – зелень (СУМ, т. III, с. 555; Н.-Лев., Свидн., Бабляк)</p>

1	2	3
<p><i>Знову весна, оживає земля. Бурь одериміла пора буркотлива, З заходу легім повіяв пестливий... Де ви, багатой Фригії ниви? Де ти, Никеї родюча рілля?... (Зеров, "Антологія", с. 12); І розсипається волосся золоте Під леготом легким, коли вітрець повіє (Клен Вибране, с. 403)</i></p>	<p><i>"Радуйся, циганко Радо, смуглолице моє диво! Вродиш сина: буде легінь понад легім уродливий" (Лукаш 1990, с. 442); Хотів би я заснуть на час, на час, на хвилю, на століття, хай знають тільки всі, що я не вмер, що є в моїх устах ще стійло золоте, що я – маленький приятель провесняного леготу і велетенська тінь од власних сліз (Лукаш 1990, с. 462); [Хор ельфів:] Теплий легім тихо віє І зелений пестить лан (Фауст, с. 170); Сниться воля їй, Сонячний розмай. І веде незнана сила через цей безкрай. У чудесний край Легім-тепловій Десь несе її по синій стежі хвильовій (Лукаш 1990, с. 260)</i></p>	<p><i>легім – легкий приємний вітерець (Коцюбинський: Сонце грає промінням, весняний легім жене по небесній блакиті як пух легенькі білі хмаринки; Тичина: Що третій Вітер молодий – Ласкавий Легім-Теплокрил; Первомайський Але ось щось затремтіло, В небі щось зашелестіло, ніби легім, мов вітрець, Наче в скрипку гарний грець Потихеньку грає, грає; Сосюра: До неї леготом полину) (СУМ, т. IV, с. 461)</i></p>

Невичерпне багатство української народнорозмовної мови було для М. Лукаша і джерелом перекладацького натхнення, і скарбницею мовних засобів. Зв'язок із мовою фольклорних творів виявляється в тому, що у поетичних перекладах М. Лукаша знаходимо народнопоетичну лексику. На це вказує й Л. Коломієць, стверджуючи, що "Лукашеві переклади справді рясніють фольклорними поетизмами й лексиконо багатші за оригінал" [4, с. 338], порівн.:

білозір (білозор), нар.-поет. – "уживається як постійний епітет назв білозорих, яснооких людей, тварин, птахів, а також місяця": **Місяцю-білозору, зайди за комору** (Сл. Гр.; СУМ, т. I, с. 183): *Якось Крimgільді приснився дивний сон, Мов був у неї сокіл, сизий білозор, Та де не взялися два хижі орли, Сокола розшарпали, їй жалю завдали* (Лукаш 1990, с. 13); у Сл. Гр.: **білозір** – 1) "красавець, милий?": *Мій білозір на поріг, я йому на тарілку пиріг*; 2) "епітет місяця": **Місяцю-білозору, зайди за комору** (т. 1, с. 66), порівн. у народних думках: *Ой на Чорному морі, На білому камені, Ой то там сидить ясен сокіл-білозор: Низенько голову склонив, Та жалібно квилить-проквіляє* (Н. д., с. 64);

винозорий, поет. – далекозорий, з гострим зором (Лукаш, перекл. "Фауста"; ще – О. Ільченко; СУМ, т. I, с. 442), порівн. в інших перекладах М. Лукаша: *Дивися: устає з туманів Ельсінора Щось несподіване, щось грізне і нове. То не Офелія, дитина винозора* (Лукаш 1990, с. 228); *У вересні Париж буває чарівним Як виноградна ніч розжевіє над ним Рясними гронами і птахи винозорі В п'янкуму захваті клюють достиглі зорі Що виновбрання ждуть на вранішній зорі* (Лукаш 1990, с. 346); *Юний красень, гейби ясень, крутоплечий та високий, личко – яблучко на свиді, сумноустий, винозорий, тонконервий, палкосердий, по вулиці пустій ходить* (Лукаш 1990, с. 441);

щирозлотий, нар.-поет. – з чистого золота; такий, як чисте золото (СУМ, т. XI, с. 587; П. Куліш: *В щирозлоту ясну зброю*; М. Старицький: **щирозлотий**

перстень; Панас Мирний: **пучки щирозлого проміння**). Варто зазначити, що наведені контексти у СУМі ілюструють пряме номінативне значення лексеми **щирозлотий**. Однак у перекладах М. Лукаша фіксуємо використання цього слова у прямому значенні, а також його образне вживання, порівн.: [Оберкамергер:] *А перед учтою мені дозволиш потім Подать тобі води у тазі щирозлотім І персні потримать; ти руки освіжиш, І радує мій зір твій вид іще світліш* (Фауст, с. 353); *По дорозі рвав лимонизяла його охота, кидав жовті кульки в воду, поки стала щирозлота* (Лукаш 1990, с. 443); порівн. у народних думках: *От тогді-то козак, бідний летяга, Як став у собі більший хмель зачувати, Став з-під опанчини рогожової, З-під пояси хмельової, Щирозлотний обушок виймати, Став шинкарці молодій за цебер меду застановляти* (Н. д., с. 98).

Характерним для перекладацької практики М. Лукаша є й використання індивідуально-авторських неологізмів. Окреслюючи особливості перекладацького стилю М. Лукаша, В. Савчин зауважує, що “перекладач виявив себе талановитим мовним віртуозом не лише у відшукуванні необхідного, єдино можливого конгеніального слова, а й у створенні власних влучних новотворів. Ці новотвори є мовними винаходами, але спираються на традиції загальнонародної мови” [9, с. 299]. Перегук перекладу із твором чи слововживанням українських письменників чи словниковим реєстром виявляють філігранну працю М. Лукаша над вивченням української мови. Так, Шевченкове слово “недосвіт”, ужите в короткому вірші, написаному після розлуки поета з Ликерою і нездійсненого одруження з нею (*Барвінок цвіє і зеленів, слався, розстилався – та недосвіт перед світом в садочок укрався. Потоптав веселі квіти, побив... Поморозив... Шкода того барвіночка й недосвіта шкода!*), М. Лукаш використав в одному з поетичних перекладів як прикладку до слова **вітер**, щоб передати метафоричне сприйняття вітру як невідворотної сили життя, що виснажує людину: *Зсушив, зв’ялив, оббив мій лист Злий вітер-недосвіт... Зсушив, зв’ялив, оббив мій лист Злий вітер-недосвіт...* (Лукаш 1990, с. 151)****.

У поетичних перекладах М. Лукаша фіксуємо й інші слова-прикладки з образними конотаціями, порівн.: **вітер-легіт** – “легкий, приємний вітерець”: *Під’їхавши ближче, побачили, що між клечанням альтани, спорудженої при в’їзді в село, мерехтіла сила-силенна каганців, не боячись вітру-леготу* (Д. К., с. 428); **вітер-тепловії** – “теплий вітер”: *Хороша квітко! За серпанком-димкою тебе не видко: може, вітер-тепловії хоч аромат украде твій...* (Лукаш 1990, с. 63); “Словник української мови” іменник **тепловії** – “теплий вітер” маркує як поетичне слово; його образне вживання ілюструється контекстом із поезії І. Неходи: *Пахне день дощем, Тепловіями* (СУМ, X, с. 80). У перекладах М. Лукаша антонімічним до слова **вітер-тепловії** є **вітер-холодій** – “холодний вітер”: *В горах Удзіма вранці вітер-холодій – чисто, як зима!* (Лукаш 1990, с. 45).

До поетичної лексики зараховуємо й кольороназви, які у Лукашевих перекладах мають образні конотації: **алебастрово-жасминний**: *Твій погляд*

**** Свого часу слово *недосвіт* привернуло увагу В. Сімовича, і йому він присвятив окрему статтю. Значення слова, подане в “Словнику” Грінченка, – *рос.* “утренний мороз”, на думку В. Сімовича, підходило б до першої частини вірша. Але ж незрозуміле, чому має бути його шкода, того “утреннего мороза”. Дослідивши докладно значення іменників з префіксом *недо-*, а також обставини, у яких написано вірш, В. Сімович дійшов висновку, що “так вилився в Шевченка жаль на Ликеру. То вона – той “недосвіт” (світ – люди, мир), то вона – “несвіт” (пор. український прикметник “несвітський” або *несвітлий* – не такий, як люди, незвичайний, нелюдський, між людьми неприйнятний, небувалий), а “недосвіт”, чи “несвіт”, за нашими попередніми міркуваннями, не “такий світ, як повинен бути”. Бо ж усе було вже готове до весілля, навіть у Варфоломея замовлені були вже карасі та лящі (пор. лист із 22.VII.1860), і вже ж був назначений день шлюбу на після Покрови, вже “барвінок цвіє, зеленів, слався, розстилався”, – але ж недосвіт, погань, “нелюдь” перед самим світом, коли мало Шевченкові усміхнутися щастя (Покрова за старим стилем 1 жовтня, отже, майже два тижні перед весіллям) – усе це знищив: “потоптав веселі квіти” (пор. весілля), побив і зморозив. Тим-то поетові стало жаль, що весілля не буде (барвіночка). Але ж бо стало і шкода (інше слово) спричинника всього цього, недосвіта, нелюда. Шевченко ж був насправді закоханий у Ликеру” [10, с. 363]. М. Лукаш тонко вловив цей семантичний нюанс Шевченкового вживання слова *недосвіт* – “жаль за втраченим” – і відтворив його у своєму перекладі.

алебастрово-жасминний був мов бідава сімениста вітка, а я перласті літери низав собі з грудей, щоб винизать навіки (Лукаш 1990, с. 458).

Дещо докладніше охарактеризуємо слово **алебастр**, яке фіксується на матеріалі староукраїнських пам'яток ще з XVII ст. Яскравим підтвердженням цього є відповідна стаття у “Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст.”, напр.: **алавастръ, алавастръ** – “гіпс” (ілюстративний контекст наведено з “Лексиса” Лаврентія Зизанія; СЛУМ, вип. 1, с. 89).

У Словнику Грінченка відсутня лексема **алебастр**, проте наведено народно-розмовну, фонетично адаптовану форму **лебайстер, любайстер** та прикметник **любастрівий** (Сл. Гр., 2, с. 385; уживалося в мовленні українців з Черкаського повіту Київської губернії).

У контексті з перекладу “Дон Кіхота” слово **любайстер** сприймається як авторська стилістична знахідка, воно виступає в одному ряду з іншими “поетичними” словами – **веселка, коралі, перлоньки**: *Врода в неї надлюдська, бо в ній поєднались усі неймовірні й фантастичні прикмети краси, якими поети ущедряють своїх коханих: волосся її – то щире золото, чоло – Поля Єлісейські, брови – веселки, очі – сонця, личко – троянди, вуста – коралі, зубоньки – то перлоньки, шия – любайстер, перса – мрамур, руки – мов кість слонова, уся вона – мов сніг біла* (Д. К., с. 74).

Прикметник **блаватний** – “шовкова тканина блакитного кольору; взагалі шовк; одяг з такої тканини” у СУМі наведено зі стилістичним маркуванням **застаріле** слово, а ілюстративний матеріал вказує на його пряме номінативне значення: *Заложив [Герш] склеп з блаватними товарами* (Фр.; СУМ, I, с. 191); однак у перекладі М. Лукаша активізовано образне вживання цього слова, порівн.: *Ісфазань обернулась у небо з блаватних полив'яних тахлів А я з тобою ізнов на шляху до ліонських околиць Іще в вухах не одбринів дзвіночок продавця солодцівки А вже чувається ляскучий голос* (Лукаш 1990, с. 358).

До поетичного лексикону М. Лукаша зараховуємо й такі новотвори, напр.: **багрянокровий**: *І я їх розгрішав гріхи багрянокрові Тих голих поетес і фей і форнарін А з помислів моїх лишивсь хіба один Не чуть не бачить як у млості вечоровій* (Лукаш 1990, с. 339); **буїнокровий**: *Як серце тьохкало назустріч його мові Коли між п'яних зел я свій танок вела І вишивала я лілеї буїнокрові На стрічці до його владарного жезла* (Лукаш 1990, с. 335).

Щодо слів **жемчужити** (*Водо дитино дощів квітневих, Водо дівчинко з лялькою, Водо наречена, що листа жемчужить*; Лукаш 1990, с. 279) та **жемчужитись** (*Квітки й листки жемчужаться росю; навколо рай цвіте барвисто; Фауст, с. 171*); то вони не ввійшли до реєстру “Словника української мови”, проте у ньому представлено інші статті, а саме: **перлитися, янтаріти**, що мають поетичні конотації, порівн.: **перлитися**, рідко – “сяяти, грати різними барвами, як перли”: *Життя скрізь, мов чаша вина, що перлиться, веселкою грає, палає, сміється* (У. Кравченко); “вкриватися краплями, схожими на перли”: **Чоло** *Олі починає перлитись на сонці* (І. Вільде) – (СУМ, VI, с. 328); **янтаріти**, поет. – “виділятися жовтим, янтарним кольором”: *Навкруги зазеленіється Ізумруд-озимина... Літом пишно янтарітима Колосистая стіна* (А. Кримський); ще – В. Сосюра: *Де-не-де у вікнах світло янтаріє, ліхтарі хитливі, тіні без кінця* – (СУМ, т. XI, с. 646). Лексему **янтаріти** фіксуємо й у перекладах Юрія Клена, порівн.: *І срібляться вітри списів, Гойдаючись кроком у такт, і лисніє Назустріч їм темінь гаїв, Яка помаранчами вже янтаріє* (Клен, “Каравели”, с. 38).

Аналізований лексичний матеріал яскраво й беззаперечно підтверджує той факт, що поетизми у перекладах М. Лукаша виступають важливим засобом увиразнення стильових конотацій та семантичних відтінків слова. Дослідження перекладів М. Лукаша виявляє тісні зв'язки лексичних та образно-виражальних засобів із народнопоетичною творчістю та поетичною спадщиною поетів-неокласиків.

Література

1. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства / Л. А. Булаховський. – К. : Рад. школа, 1959. – 308 с.
2. Венгренивська М. А. П'єса В. Шекспіра “Троїл і Крессіда” в українському перекладі (до перекладацького портрету М. Лукаша) / М. А. Венгренивська,

Т. Є. Некряч // Теорія і практика перекладу. 1991 : респ. міжві-дом. наук. зб. / М-во освіти і науки України, Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Вища школа, 1992. – Вип. 18. – С. 27–40.

3. Гаврилів Т. Текст між культурами. Перекладознавчі студії / Тимофій Гаврилів. – К. : Критика, 2005. – 200 с.

4. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : монографія / Лада Володимирівна Коломієць. – К., 2004. – 522 с.

5. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько ; за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.

6. Радчук В. Функції перекладу / Віталій Радчук // Всесвіт. – 2006. – № 11–12. – С. 149–159.

7. Рильський М. Мистецтво перекладу / Максим Рильський. – К. : Рад. письменник, 1975. – 344 с.

8. Русанівський В. М. Історія української літературної мови : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Русанівський. – К. : АртЕк, 2002. – 424 с.

9. Савчин В. Відтворення авторських неологізмів у перекладах М. Лукаша / Валентина Савчин // Іноземна філологія : укр. наук. зб. / відп. ред. К. А. Кусько. – Львів, 2001. – Вип. 112. – С. 298–305.

10. Сімович В. Праці : у 2 т. / Василь Сімович. – Чернівці : Книги – XXI, 2005.

Т. 1 : Мовознавство. – 2005. – 520 с.

11. Сучасна українська літературна мова : лексика і фразеологія / за заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – 440 с.

12. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Українська енциклопедія, 2007. – 856 с.

13. Череватенко Л. Так починався М. Лукаш / Леонід Череватенко // Всесвіт. – 2001. – № 9–10. – С. 138–139.

Умовні позначення назв джерел

Д. К. – Сервантес Сааведра, Мігель де. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі : роман / Мігель де Сервантес Сааведра ; пер. з ісп. М. Лукаш ; післямова Г. Кочур. – К. : Дніпро, 1995. – 703 с.

В. Б. – Бобинський В. Поезії / Василь Бобинський. – К. : Рад. письменник, 1986. – 318 с. – (Бібліотека поета).

Зеров – Зеров М. К. Антологія римської поезії / М. К. Зеров. – К. : Час, 1990. – 64 с. ; Камена / М. К. Зеров. – К. : Час, 1990. – 80 с.

Клен – Клен Ю. Вибране / упоряд., авт. передм. та приміт. Ю. Ковалів. – К. : Дніпро, 1991. – 461 с.

Лукаш 1990 – Лукаш М. Від Боккаччо до Аполлінера / Микола Лукаш – К. : Дніпро, 1990. – 510 с. – (Майстри поетичного перекладу).

Н. д. – Народні думи : збірник / упоряд., авт. передм. і прим. С. В. Мишанич. – К. : Дніпро, 1986. – 173 с. – (Шкільна бібліотека).

Рил. – Рильський М. Т. Яблука доспіли, яблука червоні!.. : поезії / упоряд. І. О. Ільєнка; передм. І. Ф. Драча. – К. : Веселка, 1986. – 343 с.

Сл. Гр. – Грінченко Б. Д. Словарь української мови : у 4 т. (1907–1909) / Б. Д. Грінченко. – К. : Наукова думка, 1996–1997. – (Перевидано фотоспособом. – К., 1958).

СЛУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / ред. кол. : Д. Гринчишин, У. Єдлінська, Я. Закревська та ін. – Львів, 1994. – Вип. 1 : А. – 151 с.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980.

Фауст – Гете Й.-В. Фауст / Й.-В. Гете ; пер. з нім. М. Лукаш. – К. : Дніпро, 1981. – 540 с. – (Бібліотека світової літератури).